

Nederlandse kinderen naar het buitenland en de bijna vergeten, in 1949 opgeheven, Nationale Commissie geworden.

Rita Hooijschuur

A. Molenaar, *Bakens verzetten. Topdiplomaat Van Roijen van schadebeperker tot conflict-oplosser in de kwestie Indonesië (1945-1949)* (Amsterdam: Van Oorschot, 2002, 332 blz., ISBN 90 282 0983 2).

Het eerste decennium na de Tweede Wereldoorlog waren hoogtijdagen voor de Nederlandse buitenlandse politiek. Gelukkigerwijs verkeerde ons land in de omstandigheid dat het de beschikking had over een aantal eersteklas diplomaten. Eén van hen was de ambassadeur in Ottawa, Jan Herman van Roijen. Zijn naam is legendarisch, met name ook vanwege zijn cruciale rol in het Indonesische dekolonisatievraagstuk. Ondanks de vloedstroom aan studies die aan de Indonesische vrijheidsstrijd is gewijd, is zijn aandeel in de geschiedschrijving echter onderbelicht gebleven. Met dit boek is hierin verandering gekomen.

Aan Molenaars boek ligt zijn doctoraalwerkstuk ten grondslag waarvoor hij de J. C. Baakprijs heeft ontvangen. Die uitverkiezing als beste scriptie is terecht. Niet alleen schrijft Molenaar goed, ook inhoudelijk bewijst hij een getalenteerd historicus te zijn die in staat is een heldere analyse te geven van Van Roijens opvattingen en optreden in relatie tot het Nederlandse Indonesië-beleid. Hoe gedegen Molenaars betoog ook in elkaar zit, bedacht moet daarbij wel worden dat het gestoeld is op een beperkt onderzoek. Wat de primaire bronnen betreft, heeft hij uitsluitend geput uit de 'Officiële bescheiden betreffende de Nederlands-Indonesische betrekkingen'. Aanvullend archiefwerk is niet verricht, terwijl er ook geen interviews zijn gedaan met personen die Van Roijen goed gekend hebben. Gezien het feit dat het hier een scriptie betreft, valt het Molenaar niet euvel te duiden dat hij zijn onderzoek zo gelimiteerd heeft gehouden.

Molenaar schetst uitgebreid Van Roijens diplomatieke bliksemcarrière en maakt duidelijk waarom zijn hoofdpersoon in politiek Den Haag zoveel invloedrijker was dan voor een diplomaat gebruikelijk was. Diens verzetsactiviteiten in de Tweede Wereldoorlog en contacten met prominente (veelal PvdA)-politici lagen hieraan mede ten grondslag. Omdat Van Roijen zoveel gezag genoot kon hij het zich ook veroorloven kritiek uit te oefenen op Den Haag. Molenaar kenschetst Van Roijen als een pragmaticus en realist bij uitstek die zich uitsluitend liet leiden door het landsbelang. Op zich niets bijzonders, aangezien deze kwalificaties inherent zijn aan het vak van diplomaat. Waarin Van Roijen zich evenwel van zijn collega's onderscheidde was niet alleen zijn durf tot kritiek, maar vooral ook zijn geringere hang naar formalisme en legalisme. Niet de vorm, maar het resultaat was voor hem relevant en deze opvatting zou in de Indonesië-kwestie nog van grote waarde blijken te zijn. Molenaar rekent af met de mythe als zou Van Roijen progressief zijn geweest waar het de Indonesische vrijheidsdrang betrof. Hij was weliswaar geporteerd voor de doorbraakgedachte en in die zin vooruitstrevend, maar tegelijkertijd was ook Van Roijen voorstander van een zo hecht mogelijke, blijvende band met Indonesië. Om dit te bewerkstelligen achtte hij het gebruik van geweld volstrekt legitiem. In die zin weken zijn opvattingen dus niet af van de meeste van zijn tijdgenoten.

Naarmate de Koude Oorlog zich sterker manifesteerde onderkende Van Roijen in tegenstelling tot de Haagse politici dat de Verenigde Staten de doorslaggevende factor waren in de uitkomst van de dekolonisatiestrijd. Hij toetste de haalbaarheid van de Nederlandse beleids-

voornemens dan ook voortdurend aan de Amerikaanse opstelling inzake Indonesië. Toen de regering-Truman na het neerslaan van de communistische opstand te Madioen in september 1948 door de Republiek definitief de zijde van Indonesië koos en Van Roijen het kabinet trachtte te bewegen de bakens te verzetten, vond hij echter geen gehoor. Keer op keer deed hij via zijn persoonlijke contacten verwoede pogingen het beleid bij te sturen, zodat de internationale opinie minder nadelig voor Nederland zou uitpakken. Hij wees daarbij vooral op de politieke gevaren van een tweede politionele actie. Molenaar toont aan dat Van Roijens inspanningen zonder resultaat bleven en schetst hoe de diplomaat gefrustreerd moest toezien hoe de vaderlandse politici hun eigen partijpolitieke belangen bleven najagen en zo hun eigen glazen ingooiden.

Helder zet Molenaar de turbulente verwickelingen uiteen die volgden op de tweede politionele actie. Nederland haalde de door Van Roijen voorziene gramschap van de internationale gemeenschap op zijn hals en staakte de opmars naar Djokja met alle funeste gevolgen van dien. Vertoefde Van Roijen tot dan toe veeleer in de coulissen, nu kreeg hij een hoofdrol toebedeeld. Aan hem de taak de door Haagse kortzichtigheid opgelopen schade zoveel mogelijk te beperken. Hij wist Den Haag te bewegen tot een vlucht naar voren om te redden wat er te redden viel. Zijn optreden dwong alom respect af, ook bij de Republiek. Met gevoel voor detail doet Molenaar verslag van de wijze waarop Van Roijen zijn delicate missie van bruggenbouwer heeft vervuld. Hij wist het Indonesische vertrouwen te winnen en legde in het naar hem en zijn Indonesische tegenspeler Mohammed Roem genoemde Van Roijen-Roem-akkoord de basis voor de uiteindelijke soevereiniteitsoverdracht een halfjaar later. Het vormde een beslissende wending in het dekoloniatiedrama. Het was dan ook zijn 'finest hour'.

Concluderend kan gesteld worden dat Molenaar zeer verdienstelijk pionierswerk heeft geleverd. Met zijn boek heeft hij niet alleen een groot hiaat opgevuld waar het onze kennis betreft inzake de buitenlandse dimensie van het Nederlandse Indonesië-beleid, maar tevens tal van belangrijke bouwstenen aangeleverd voor de biografie die deze topdiplomaat verdient.

Hans Meijer

C. L. M. Penders, *The West New Guinea debacle. Dutch decolonisation and Indonesia 1945-1962* (Leiden: KITLV press, 2002, 490 blz., €28,50, ISBN 90 6718 193 5).

Veel materiaal dat in Nederland gepubliceerd is over de Indonesische kwestie en haar nasleep, de Nieuw-Guinea-affaire, is in het buitenland nauwelijks bekend vanwege de taalbarrière. Daarom is het zeer te waarderen dat de in Nederland geboren, maar zijn hele werkzame leven in Australië wonende historicus Chris Penders zich ertoe heeft gezet om mede op basis van Nederlandstalige publicaties een Engelstalig overzichtswerk te schrijven over de post-koloniale Nederlands-Indonesische betrekkingen, in casu het Nieuw-Guineavraagstuk. Het heeft even geduurd voor de aan de universiteit van Queensland verbonden hoofddoent (hij is intussen gepensioneerd), die onder meer een biografie over Soekarno op zijn naam heeft staan, zijn onderzoek heeft gepubliceerd. Beginjaren negentig was hij er al mee bezig. Dankzij die lange wordingsgeschiedenis heeft hij nog kunnen profiteren van tal van belangrijke publicaties die in die periode het licht hebben gezien, waaronder mijn eigen proefschrift. Hoewel Penders niet de pretentie heeft meer te willen doen dan een samenvattend overzichtswerk te schrijven, valt het te betreuren dat hij geen aanvullend onderzoek heeft verricht. Nieuwe informatie of verrassende inzichten hoeft de lezer dan ook niet te verwachten.